

LGBT mládež a diskriminace

Olga Pechová

V posledních letech se začíná mluvit o právech homosexuálních lidí. V souladu s právem EU již jsou právní normy na ochranu této minority před diskriminací začleňovány i do našeho právního řádu. Jedná se však stále o tematiku dosti opomíjenou mimo jiné i proto, že mnoho lidí si představuje především mužskou homosexualitu a zapomíná, že podobné problémy řeší i lesbické ženy, bisexuální lidé a také lidé s transgenderovou či transsexuální identitou. Abych se vyhnula tomuto zjednodušení, tak budu v textu používat mezinárodně užívanou zkratku LGBT lidé, která shrnuje všechny tyto v mnohém podobné skupiny populace.

Mnoho lidí by také asi bylo překvapeno, kdyby jim někdo řekl, že diskriminace LGBT lidí je problémem, který se týká i českého školství. Někdo možná namítne, že se zde snad vytváří nějaký pseudoprobém, neboť v našem školství přeci nikdo nikoho nediskriminuje a pak jedná se přece o děti, takže jaképak sexuální minority? Sexuální identita se však začíná projevat v období dospívání, takže pro mládež na druhém stupni základních škol a zejména na středních školách je toto téma rozhodně aktuální. Přesto by snad někdo mohl mít dojem, že sexuální orientace je věcí natolik soukromou, že nemá se vzděláváním nic společného.

Šikana

Zahraniční výzkumy ovšem jasně ukazují, že vztah mezi sexuální orientací studentů a podmínkami pro jejich vzdělávání je překvapivě úzký. I když ve školách nedochází k přímé diskriminaci, tak obtěžování ze strany spolužáků je bohužel zcela běžným jevem. U nás už naštěstí je známo nebezpečí šikany a cesty jak mu čelit. Je poměrně dobře známo, že pravděpodobnost, že se mladý člověk stane obětí šikany, je vyšší, pokud vykazuje nějakou odlišnost v porovnání se svými vrstevníky. Málokdo si však uvědomuje, že existuje úzká spojitost mezi odlišnou sexuální orientací a pravděpodobností, že její nositel bude muset čelit šikaně. V USA bylo v rámci populačních studií americké mládeže zjištěno, že studenti hlásící

Tento dokument byl vytvořen za finanční pomoc Evropské unie. Za obsah tohoto dokumentu je výhradně odpovědné MKC Praha a nelze jej v žádném případě považovat za názor Evropské unie.

se ke gay, lesbické či bisexuální orientaci jsou čtyřikrát častěji obětí šikany, než je tomu u běžné populace (Ryan a Rivers 2003).

Šikana je celkově velkým problémem v americkém stejně jako v evropském školství. Šikanovaní mladí lidé jsou vystaveni mnohdy zcela extrémnímu stresu, který má obvykle negativní vliv nejen na jejich studijní výsledky a ochotu setrvat na škole, ale i na jejich dlouhodobé psychické a sociální fungování. Alarmující je v této souvislosti i skutečnost, že mnoho heterosexuálních středoškoláků uvedlo, že se stali obětí obtěžování, protože je jejich vrstevníci vnímali jako potencionálně homosexuální. (Ryan a Rivers 2003)

Obzvláště zranitelní jsou lidé s odlišnou sexuální orientací v období takzvaného coming outu tedy v době formování vnitřní a vnější minoritní identity. Samo vyrovnávání se s vlastní odlišností působí mladým lidem mnohdy velké problémy. Pokud se však v tomto období objeví odmítnutí vrstevníky či dokonce i vlastní rodinou, pak mohou vzniknout škody, které je velmi obtížné v dospělosti napravit. V situaci, kdy mají mladí silné pochybnosti o sobě a své identitě jsou nejen zranitelnější vůči obtěžování, ale mají také větší problém vyhledat nějakou adekvátní pomoc.

Problém šikany je velmi dobře znám i v České republice, přičemž v posledních letech naštěstí začíná přibývat projektů, které se snaží přispívat k její prevenci a řešení. Ačkoliv zahraniční výzkumy velmi přesvědčivě ukazují vztah mezi sexuální orientací a šikanou, u nás zatím chybí studie, které by podobný vztah prokázaly i u české populace. To je však velmi pravděpodobně způsobeno pouze tím, že se o to nikdo nepokusil. V praxi se sice psychologové a pedagogové setkávají s takovými případy, avšak podle všeho se jedná pouze o špičku ledovce. Otázka šikany bohužel není zdaleka jediným problémem, se kterým se mohou mladí gayové a lesby setkat. Problémy bývají mnohdy i ve vztazích v primární rodině, což vede k častému sociálnímu vyloučení či dokonce bezdomovectví u této části mládeže.

Sociální vyloučení

Výzkumy prováděné v USA ukazují, že v případě souhry více významných vlivů může vzniknout nebezpečný komplex různých typů sociálních obtíží, které jsou většinou provázeny i zvýšenou mírou rizikového chování a různých typů psychických obtíží. Zejména pokud jsou mladí LGBT lidé vyloučení ze své primární rodiny, pak je riziko vzniku dlouhodobého sociálního vyloučení velmi vysoké. To je velmi často spojeno s nedokončeným vzděláním a

Tento dokument byl vytvořen za finanční pomoc Evropské unie. Za obsah tohoto dokumentu je výhradně odpovědné MKC Praha a nelze jej v žádném případě považovat za názor Evropské unie.

problémy s uplatněním na trhu práce. Tato situace pak mnohdy vede k životu na ulici či zapojení se do prostituce či do kriminálních aktivit. U velké části této ohrožené populace se pak vyskytuje množství dalších rizikových faktorů spojených s tímto stresujícím způsobem života. Jedná se zejména o drogové závislosti, riziko pohlavních chorob a také zvýšenou míru výskytu problémů depresivního okruhu, které souvisí také se zvýšenou sebevraždností. (Ryan a Futterman 1998).

V USA jsou výše uvedené problémy LGBT mládeže zmapovány poměrně rozsáhlými výzkumy realizovanými již po zhruba dvě desetiletí. Od roku 1999 monitorují situaci na amerických školách po dvou letech se opakující studie prováděné organizací GLSEN (Gay, lesbian, straight education network – www.glsen.org). V Evropě je tento problém méně prozkoumaný, ale i zde (zejména v Británii) bylo provedeno několik studií, které potvrzují americká zjištění. Jednou z nejnovějších studií na dané téma je text publikovaný v roce 2006 (Takacs, ILGA a IGLYO 2006), který se zabýval sociálním vyloučením LGBT mládeže v 37 zemích zastoupených v Radě Evropy.

U průzkumů vycházejících ze situace americké populace je při jejich aplikaci na českou společnost nutná jistá dávka opatrnosti, neboť výskyt některých sociálních problémů je v naší společnosti výrazně nižší. Rozdíl mezi naší zemí a dalšími zeměmi EU je však mnohem menší a lze tedy očekávat, že tamní zkušenosti lze aplikovat i u nás. V České republice je pak v tomto směru velmi specifickou oblastí Praha, která je podobně jako další evropská velkoměsta útočištěm pro LGBT komunitu obecně a pro mladé LGBT lidi bez domova speciálně. Celkově je však nutno říci, že život LGBT lidí na okraji společnosti je z pohledu sociálních a zdravotních rizik velmi málo zmapován. V oblasti rizikového chování gay mužů ve vztahu k šíření viru HIV byl proveden zajímavý a přínosný výzkum v polovině devadesátých let (Stehlíková a kol. 1995). O několik let později se o dost skromnější výzkum pokusil alespoň orientačně zmapovat otázku diskriminace (Procházka a kol. 2003). Při popisu ostatních problémů LGBT populace zatím převážně nezbývá než se držet odhadů. V jiných zemích již zjistili, že LGBT komunita má své specifické potřeby a že je výhodné je znát a umět řešit (Shankle a kol. 2006). U nás je nejprve nutné tyto potřeby zmapovat a vytvořit předpoklady pro efektivní zvládnání problematických jevů.

Tento dokument byl vytvořen za finanční pomoc Evropské unie. Za obsah tohoto dokumentu je výhradně odpovědné MKC Praha a nelze jej v žádném případě považovat za názor Evropské unie.

Možnosti řešení

Podobně jako u dalších negativních sociálních jevů lze předpokládat, že je pro společnost mnohem výhodnější snažit se vzniku výše popsaných problémů předcházet a věnovat LGBT lidem adekvátní podporu dříve, než se jejich osobní situace zásadně zkomplikuje. Zde bych chtěla zdůraznit, že sexuální orientace není jevem, který by generoval patologii sám o sobě. To ostatně dokazují velké rozdíly mezi jednotlivými segmenty LGBT populace. V tomto mnohdy dochází ke zkreslení života LGBT komunity prezentací v médiích, kdy se v souvislosti se sexuální orientací mluví především o známých a úspěšných osobnostech pohybujících se v poměrně tolerantním sociálním prostředí. Tím může vznikat mylný dojem, že LGBT lidé u nás nemají problémy se svou sexuální orientací či pokud je mají, tak jsou důsledkem jejich vlastní neschopnosti nebo nepřizpůsobivosti.

Malé explicitní zastoupení témat spojených s LGBT mládeží v práci pomáhajících profesí může mít podle zahraničních zkušeností více příčin. Především je zde samozřejmě obecná neochota dospívajících lidí mluvit o své sexualitě, zvláště pokud je nějakým způsobem neobvyklá. Na základě rozhovorů s kolegy z oboru si troufám tvrdit, že mladí lidé s tímto typem problémů se vyskytují v jejich klientele mnohem méně, než by odpovídalo jejich předpokládanému zastoupení v populaci. Zkušenosti však ukazují, že mnozí z těchto klientů nějakým způsobem odbornou pomoc vyhledají, aniž by se však terapeut či jiný pracovník dozvěděl o existenci problémů se sexuální orientací. To je jev, který vyplývá mimo jiné z nejistoty či popírání vlastní identity.

Kromě toho zde působí předsudky, které zasahují všechny části společnosti počínaje jejich vrstevníky přes jejich rodiny a pedagogy až po lidi v pomáhajících profesích. Zejména předsudky v rodině představují závažný problém, protože právě ztráta podpory rodiny má zcela zásadní vliv na další vývoj jedince. V této oblasti ale dochází mnohdy ke střetu zájmů dítěte a práv rodičů, což je ostatně širší problém práce s mládeží. U daného tématu však může být tento problém obzvláště vyhrocen, protože diskriminace dospívajících LGBT mladých lidí v jejich rodině není sama o sobě porušením zákona. Pokud není porušen zákon, pak je nutné práva zákonných zástupců respektovat, i když to nevylučuje například krizovou intervenci i bez jejich souhlasu.

V daleko větší míře by však měly školy a jejich zřizovatelé respektive kontrolní orgány dbát na to, aby byly pro LGBT mládež bezpečným či alespoň relativně bezpečným

Tento dokument byl vytvořen za finanční pomoc Evropské unie. Za obsah tohoto dokumentu je výhradně odpovědné MKC Praha a nelze jej v žádném případě považovat za názor Evropské unie.

místem. Prevence v této oblasti by měla být záležitostí především pedagogů a metodiků prevence na školách, a to jak na rovině poskytování informací v rámci sexuální výchovy, tak v rovině vnímání potencionálních problémů jednotlivců. Intervence v konkrétních problematických případech by měla spadat do kompetence školních psychologů či pedagogicko-psychologických poraden. Problémem ovšem bývá skutečnost, že pracovníci těchto poraden se složitějším problémům mnohdy vyhýbají. V některých případech je taková nedůvěra ke svým schopnostem znakem zdravého úsudku, ale v jiných případech může být na škodu. Otázky spojené s odlišnou sexuální orientací jsou mnohdy ze setrvačnosti považovány za problém spadající do klinické psychologie. Vyrovnávání se s vlastní sexualitou je však přirozenou fází vývoje a pracovníci pomáhajících profesí by se neměli bát poskytovat mladým lidem svou podporu v tomto procesu.

... a budoucnost

Ve světě existují alespoň ve velkých městech samostatné programy věnované právě této ohrožené skupině populace, což je však v České republice zatím pouhou utopií. Jedná se o programy zaměřené na intervenci a pomoc v kritických životních situacích, přičemž zásadní význam v této oblasti má práce streetworkerů ve velkých městech. Svůj smysl má i kvalitní poradenství pro mládež i rodiče. U nás takové poradenství nabízí poměrně velké množství organizací, ale zkušenosti ukazují, že ve skutečnosti často nedisponují pracovníky, kteří by měli odpovídající vzdělání a zkušenosti. Je tedy otázkou, zda by nebylo vhodné vytvořit specializovanou síť pracovníků, kteří by byli schopni poskytovat takové služby na opravdu profesionální úrovni. To je samozřejmě i otázka adekvátního vzdělávání, které u nás také zatím chybí. Problematika sexuálních minorit je rozsáhlá a komplikovaná a má určitě smysl se jí cíleně věnovat .

V zahraničí je velký důraz kladen také na programy věnované osvětě a prevenci. I když tyto úkoly by měly školy zvládat do značné míry samy, v praxi je to mnohdy problém, neboť úkolů kladených na bedra učitelů je mnoho a nedá se bohužel očekávat, že se mohou všem věnovat na sto procent. V případě sexuální výchovy je často problém nejen v nedostatečné informovanosti, ale i v ostychu diskutovat o těchto tématech se žáky. Metodici

Tento dokument byl vytvořen za finanční pomoc Evropské unie. Za obsah tohoto dokumentu je výhradně odpovědné MKC Praha a nelze jej v žádném případě považovat za názor Evropské unie.

primární prevence na školách a zejména pak pracovníci pedagogicko-psychologických poraden by se však v této problematice alespoň částečně orientovat měli.

Své výhody má ovšem i využití kvalitních lektorů zvenčí, kteří mohou mladým lidem i pedagogům zprostředkovat aktuálnější a podrobnější informace než mohou běžně zvládat sledovat lidé nespécializující se na tuto tematiku. U nás takové služby nabízela brněnská organizace STUD. Bohužel v současnosti, nakolik je mi známo, neexistuje žádný opravdu funkční projekt v této oblasti. Domnívám se, že je to škoda. Letošní rok byl Evropskou unií vyhlášen rokem rovných příležitostí. U nás se však stále často zapomíná, že právě LGBT lidé jsou skupinou, které se rovných příležitostí nedostává. Zvláště alarmující pak je, když jsou jejich šance na uplatnění ve společnosti narušeny již v samotném začátku tj. v období dospívání. Tomuto jevu je v zájmu celé společnosti třeba předcházet, k čemuž však u nás ve velké míře chybí podmínky a snad i dobrá vůle.

Použitá literatura:

PROCHÁZKA, I., JANÍK, D., HROMADA, J. (2003): *Společenská diskriminace lesbických žen, gay mužů a bisexuálů v ČR. Praha. Gay iniciativa v ČR.*

STEHLÍKOVÁ, D., HROMADA, J., PROCHÁZKA, I. (1995): *Homosexualita, společnost a AIDS v ČR. Praha, Sdružení organizací homosexuálních občanů.*

RYAN, C., FUTTERMAN, D. (1998): *Lesbian and gay youth. New York, Columbia University Press.*

RYAN, C., RIVERS, I. (2003): *Lesbian, gay, bisexual and transgender youth: victimization and its correlates in the USA and UK. Culture, health and sexuality, Vol. 5, No. 2. 103-119.*

SHANKLE, M. (editor) (2006): *The handbook of lesbian, gay, bisexual, and transgender public health. New York, Harrington Park Press.*

TAKÁCS, J., ILGA-EUROPE (International lesbian and gay organization) a IGLYO (International gay, lesbian, bisexual, transgender, and queer youth and student organization) (2006): *Social exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender people in Europe.* dostupné z <http://www.ilga-europe.org>

Tento dokument byl vytvořen za finanční pomoc Evropské unie. Za obsah tohoto dokumentu je výhradně odpovědné MKC Praha a nelze jej v žádném případě považovat za názor Evropské unie.

PhDr. Olga Pechová vystudovala psychologii na FF UP v Olomouci. Jejím dlouhodobým odborným zájmem jsou sexuální minority a na toto téma také obhájila rigorózní práci. Rok pracovala v oblasti pedagogicko-psychologického poradenství a od září 2006 působí na Katedře psychologie FF UP v Olomouci.

Tento dokument byl vytvořen za finanční pomoc Evropské unie. Za obsah tohoto dokumentu je výhradně odpovědné MKC Praha a nelze jej v žádném případě považovat za názor Evropské unie.

